

ТРГОВАЧКИ КОДЕКС ЧЕХО-СЛОВАЧКЕ

I Увод

Од 1964. године у Чехо-Словачкој је комплетна правна регулатива односа учесника у привредној делатности, између домаћих субјеката, била заснована на једном једином правном извору - Привредном закону.

Правно регулисање односа насталих у међународним трговинским контакти-ма заснивало се на Кодексу међународне трговине (Збирка закона, бр. 101/1963.).

Основу правне регламентације у Привредном закону чинило је административно- директивно управљање привредом од стране државе.

Држава као власник основних средстава за производњу имала је у привреди доминирајући положај, на чему се заснивао и читав систем вертикалних односа административне подчињености привредних субјеката. Она се испољава преко система планирања, преко финансијских односа и уплива државних органа, који су постављали и смењивали са дужности руководеће кадрове у привреди. Затим, путем правног регулисања управљања (касније права привређивања), народном имовином итд.

За привредно правно регулисање било је типично то што су постојали различити облици својине, од којих су неким од њих признаване привилегије, посебно државној својини.

После новембарских догађаја 1989. године, када је већ постојала јасна оријентација за тржишно привређивање, дошло је (1.5.1990), до новелирања Привредног кодекса (по редоследу већ девети пут), којим се правна регламентација из Кодекса прилагођава политичко-економском развоју у Чешко- Словачкој). Тиме је остварена делимична ревизија појединих одредби које су представљале препреку у прелазном периоду са новим елементима за откривање пута ка тржишној економији.

Уведено је, поред осталог, и неколико трговачко-правних института, као што су трговачка друштва, заложно право, хипотека и др.

После успостављања Владиног сценарија о економској реформи, у Федералној скупштини је било неизбежно принципијелно превазићи вертикалну заштитну функцију државе као главног регулатора економских процеса и принципијелно престојити економску сферу на плурализам предузетничких субјеката као аутономних власника, који носе ризик предузетништва. То је значило и начелни почетак перестројке читавог правног поретка на моделима демократског друштва са тржишном привредом. Произилази да је реч о релативном одвајању сфере тзв. јавног и приватног права и о успостављању новог појма њихових узајамних односа.

У условима тржишне економије организација државе је одвојена од сфере имовинских односа предузетничких субјеката као аутономних власника, правно узајамно независних. Овде је реч и о широкој уговорној слободи на основама једнаког положаја предузетничких субјеката у трговачким односима.

Све то је подразумевало, пре свега, суштинске измене правне регулативе у грађанском кодексу, који је учвршћивао опште принципе приватно правног појма регулисања имовинско-правних односа. Међутим, припрема новог Грађанског кодекса захтева дужи период. Потребно је да он буде заснован на новим уставним решењима, на њиховим основним принципима, да својом концепцијом одражава не само период трансформације нашег друштва, већ и перспективе даљег развоја.

С тим у вези потребно је приметити да нови Грађански кодекс, упркос вишегодишњим напорима, није могао бити израђен за цео период Прве републике (1918-

1938.). Из тих разлога је до 1950. године важио Аустријски грађански законик из 1811. са његовим каснијим изменама.

Из напред наведених разлога, а и из чињенице што до почетка велике приватизације није било могућно израдити нови Грађански кодекс, приступило се само његовој новелацији, чиме су створени основни услови за потпун систем приватно-правне регементације имовинских односа.

С друге стране, почетак процеса приватизације захтевао је правну регулативу трговинско-правних института, без којих није могуће остварити ефективну приватизацију, укључујући учешће капитала или директну предузетничку делатност иностраних фирми у Чехо-Словачкој.

У процесу припреме правне регулативе трговинско-правних односа било је нужно имати у виду и чињеницу, да са развојем светског тржишта и интеграцио-них регионалних трговинских групација појединих држава, произилазе процеси унификације основних института трговачког права уз превазилажење специфичности унутрашњих државних норми. У почетку се тај процес одвијао уз утицај међународних трговачких односа и међународних конвенција (посебно у области облигационог права), којима се даје предност над унутрашњом државном регулативом.

Полазећи од дужине и захтева који такав процес намеће, Федерална влада је већ 5. септембра 1991. донела Уредбу бр. 533 о обезбеђењу компатибилности чехословачког правног поретка са правом Европске заједнице. Закључивањем Европског споразума о приступању (асоцијацији) између Чешке и Словачке Федеративне Републике и Европских заједница и њихових дванаест држава-чланица, Чешка и Словачка Федеративна Република преузела је на себе општу обавезу да обезбеди да њено законодавство постепено постане компатибилно са правом Европских заједница, као и обавезу регулисања хармонизације појединих видова сарадње.

У Споразуму су набројане области права на које се односи обавеза хармонизације.

У трговачком праву тај процес би требало да се одвија знатно брже него у другим гранама права и он се већ у оквирима Европске економске заједнице увелико реализује.

Тако ће се, у области трговинског права, постепено стварати јединствена регементација, која ће деловати на све трговинске односе предузетничких субјеката.

Све то у целини прихвата и Трговачки кодекс Чехословачке, што би требало да олакша процес иностраних улагања у нашу привреду и да учврсти правне гаранције у корист иностраних трговачких партнера.

Тако, Трговачки кодекс заједно са новелом Грађанског кодекса чини основе приватно-правног регулисања односа у привреди. То је омогућило у пуном обиму замену досадашњег Привредног кодекса и Кодекса међународне трговине, чиме се истовремено обједињује правно регулисање трговинских односа између домаћих предузетника и њихових односа са иностраним предузетницима.

Што се тиче узајамних односа Грађанског и Трговинског кодекса нужно је подвући, да Грађански кодекс има карактер опште норме (*Lex generalis*) и у односу према Трговачком кодексу има супсидијарно дејство.

Трговачки кодекс је специјална норма (*Lex specialis*), прилагођена специфичним потребама професионалног предузетништва.

II. Опште карактеристике трговинског кодекса

Трговински кодекс је донела Федерална скупштина Чешке и Словачке Федералне Републике, 5. новембра 1991. године. Ступио је на снагу 1. јануара 1992. Са тим датумом Трговински кодекс постаје најважнији правни извор, који је у себи сконцентрисао комплексну правну регулативу предузетништва чехословачких и иностраних правних и физичких лица.

Реч је о квалитативно новим условима за предузетничке субјекте у процесу њиховог предузетништва.

Како је већ поменуто, основна тенденција у фази припреме Трговинског кодекса се испољавала кроз прилагођавање трендовима међународне правне унификације. Због тога Кодекс почива на традиционалним институтима трговинског права и предмета регулисања трговинских законика и то тако како су се развили у европском континенталном праву. Ослања се на најважније међународне правне акте у области трговинског права, посебно на унификације Комисије ОУН за међународно трговинско право, Међународног института за унификацију приватног права, Европске економске комисије ОУН и Међународне трговинске коморе.

Указујемо и на припремљене унификоване пројекте Европских заједница (на пример, о акционарским друштвима, кооперативима и томе слично).

На тај начин наш правни систем постаје разумљивији за наше иностране партнере. Елиминише се читав низ сувишних недоумица које произилазе из специфичности наше правне регулативе и терминологије, а престају и тешкоће у процесу суспендијарне примене унутрашњих норми код регулисања питања, која међународна регулатива не садржи.

Ми се, посебно у прошлости, нисмо једанпут сретали с мишљењима западних правника да је довољно пресећи границу између Запада и Истока, па да исти појмови и изрази добијају сасвим други садржај и смисао. Међутим, потребно је додати да то није карактеристично само после преласка границе Запад-Исток, већ је та појава присутна и у оквирима бившег социјалистичког лагера, на пример између совјетске и чехословачке правне терминологије.

С друге стране, у наш правни пројект унет је читав низ нових појмова и правних конструкција, које су необичне за савремена покољења правника и због тога код њих изазивају одређену аверзију.

Трговачки кодекс, који сам по себи, представља комплексну правну регулативу предузетништва у Чехо-Словачкој, регулише правне форме трговачких друштава и трговинске облигационе односе на начин који одговара потребама тржишне економије и захтевима за њено укључивање у међународну поделу рада.

Општа основа такве правне регулативе имовинских односа у новелираном Грађанском кодексу произилази из јединственог појма права својине, који не прави разлику ни код врста ни код форми својине, већ сви власници - физичка лица, правна лица, држава - имају једнака права и обавезе и истоврсну правну заштиту. Смисао такве основе је у томе што је Грађански кодекс применљив за питања која се не регулишу у Трговачком кодексу.

Општа регулатива Грађанског кодекса се посебно односи на право својине, правни субјективитет, правна дејства, опште институте облигационог права итд.

Трговински кодекс се дели на 4 основна дела:

- опште одредбе;
- трговачка друштва и кооперативи;
- трговачки облигациони односи и
- прелазне и завршне одредбе.

III. Опште одредбе трговинског кодекса

У првом делу Трговинског кодекса дају се општи појмови и институти који се тичу свих предузетника. У уводним одредбама тог дела уређују се питања домена примене Трговинског кодекса, затим његовог односа према Грађанском кодексу, предмета регулисања, појмова "предузетништво" и "предузетник". Надаље се указује на предузетништво иностраних лица, трговачки регистар, предузетничко рачуноводство - и привредну утакмицу.

Под појмом "предузетништво", Трговински кодекс подразумева систематску делатност коју предузетник самостално остварује у своје име и на своју одговорност, са циљем остваривања добити.

За означавање субјекта предузетничке делатности, ТК употребљава појам "предузетник", а не појам трговац, који најчешће асоцира на трговачку делатност, без помисли на пример на произвођача, транспортера итд. Предузетник може бити како физичко, тако и правно лице, а типична су трговачка друштва.

У смислу пар. 2. т. 2. ТК, предузетник је:

- а) лице уписано у трговачки регистар;
- б) лице, које се бави предузетништвом на основу права малог предузетника;
- в) лице које се бави предузетништвом, осим малог предузетника, што се регулише посебним нормативним актима;
- г) физичко лице, које се бави пољопривредном производњом, чији је положај регулисан посебним нормама.

Физичка лица која нису уписана у трговински регистар, постају предузетници признавањем права малог предузетника, по посебном закону. То се правило протеже и на правна лица, која се не уписују у регистар.

Предметом предузетништва сматра се делокруг рада, који предузетник има право да обавља. У оквирима предмета предузетништва, предузетник може обављати делатност не само у односима са домаћим, већ и у односима са иностраним предузетницима, без додатног одобрења. Предузетник може да обавља предузетничку делатност и у иностранству, уколико испуни услове правног поретка одговарајуће државе, у којој жели да послује.

Федерално министарство спољње трговине може, само у односу на одређену робу, ограничити трговину првенствено у циљу заштите одређених јавних интереса (оружје, отров итд.)

Иностранца лица могу обављати предузетничку делатност на територији ЧСФР, како директно преко свог предузећа, или његовог организационог дела, тако и учешћем капитала иностраног лица у чехословачком правном лицу, без ограничења његовог износа. Сагласно томе, може се говорити и о доминирајућем или чак и о искључивом учешћу, или о пресељењу седишта иностраног лица у ЧСФР. Услов је да оно буде уписано у трговински регистар. На њих се такође односи и поредак малог предузетништва.

Са циљем да прегледно приказује предузетнике и њихове најважније карактеристике, ТК уређује и традиционални институт трговинског права - трговински регистар, који воде судови и у који се уписују основне чињенице које се, пре свега, тичу трговачких друштава, кооператива и других правних лица.

У обиму уобичајеном за регулативу у иностраним трговинским законима, ТК садржи принципе о нелојалној утакмици, под којом се у смислу пар. 44 т. 2 ТК, посебно сматра:

- а) обмањујућа реклама;
- б) обмањујуће обележавање робе и услуга;
- в) изазивање опасности замене и обележавања;
- г) нарушавање репутације предузећа, производа или услуга другог учесника;
- д) корупција;
- ж) дискриминација;
- з) одавање трговачке тајне;
- и) излагање опасности здравља потрошача и угрожавање животне средине.

IV. Трговачка друштва и кооперативи

У општим одредбама другог дела ТК сконцентрисана је регулатива института који се односе на сва трговачка друштва или на већину од њих. ТК дефинише у пар. 56, трговачко друштво као правно лице основано са циљем реализације предузетништва. Из те одредбе произилазе две основне карактеристике свих трговачких друштава: њихов положај самосталних правних лица и циљ оснивања - реализација предузетничке делатности. По томе се од трговачких друштава разликује заједничко предузетништво физичких или правних лица за која се не оснива посебан правни субјект са сопственом фирмом. Те форме предузетништва су биле

регулисане и у последњој Новели Привредног кодекса, као "тихо друштво" и "конзорцијум", мада их и она не сматра трговачким друштвом. Трговачки кодекс, не регулише конзорцијум. Он подлеже правном режиму уговора о удруживању, који је садржан у Грађанском кодексу. И "тихо друштво" се регулише у оквиру трговинских односа под називом - "уговор о тихом друштву".

Регулисање трговачких друштава у њиховом својству правних лица, намеће и питање - да ли је друштво са личном одговорношћу правно лице?

И друга карактеристика појма је у томе што се трговачка друштва оснивају, по правилу, за систематско обављање предузетничке делатности. По томе их је могуће разликовати од осталих правних лица (на пример разне гранске организације, корпорације, друштвено-правне установе и томе слично), које се баве предузетничком делатношћу повремено и случајно. За обављање систематске предузетничке делатности, такве организације могу формирати посебно трговачко друштво са самосталним правним субјективитетом.

Трговинским друштвима се, сагласно ТК, сматрају:

- јавно трговачко друштво;
- командитно друштво;
- друштво с ограниченом одговорношћу и
- акционарско друштво.

Друштво с ограниченом одговорношћу и акционарско друштво могу бити основана и с другим циљем, а не само ради предузетништва, уколико то посебан закон не забрањује. Та друштва се са становишта њихове правне норме, сматрају, аналогно немачком праву, предузетницима без обзира на њихов предмет делатности.

Са друге стране, друга правна лица, осим оних наведених у пар. 56 ТК, мада су основана са циљем бављења предузетништвом (на пример, државна или друштвено корисна предузећа, кооперативи), не могу се сматрати трговачким друштвима у смислу ТК.

Трговачка друштва су власници имовине, у већој или мањој мери, одвојене од имовине појединих учесника.

Оснивачи трговачког друштва могу бити како правна, тако и физичка лица. Држава у приватно-правној сфери има положај правног лица и, сагласно томе, не иступа са позиција надређености, па се зато у ТК посебно и не издваја као самостални оснивач. Основни конститутивни документ трговачког друштва је уговор између учесника, који се зове друштвени или оснивачки уговор. Оснивачки уговор, као тип друштвеног уговора, за свој основни циљ има настанак друштва. Њиме се не решава организација и не уређују односи међу учесницима после његовог настанка-друштва.

ТК допушта, да оснивач друштва с ограниченом одговорношћу и оснивач акционарског друштва може бити и једно лице. У том случају уместо оснивачког уговора реч је о оснивачком сведочанству у форми материјалног протокола. Оснивачки уговор мора бити у писменој форми, а потписи морају бити официјелно оверени.

Сва трговачка друштва се уписују у трговински регистар и стичу статус правног субјекта даном њиховог усписа. Даном брисања из регистра, друштво престаје да постоји. Престанку друштва претходи његово затварање уз ликвидацију, или без ње, уколико његова имовина прелази на правног следбеника.

Друштво престаје:

- истеком рока на који је основано, или реализацијом циља због кога је основано;
- одлуком учесника или одговарајућег органа друштва;
- одлуком суда због разлога наведених у закону и
- стечајем.

ТК у другом делу регулише на једнообразан начин правну форму за све кооперативе, без обзира на њихов предмет делатности. Правна регулатива суштинских питања произилази из унификованих активности на формирању "европског коо-

ператива”, које се предузимају у оквиру припрема за формирање јединственог тржишта.

Кооператив се разуме као приватноправни предузетнички субјект, који се разликује од трговачких друштава само по специфичном начину регулисања односа између кооператива и његових чланова, као и између чланова узајамно. Тежиште досадашње правне регулативе је пренето на уређивање имовинско-правних односа.

Кооператив је друштво отвореног типа, које се оснива са циљем обављања предузетништва, или обезбеђења привредних, социјалних и других потреба својих чланова. Потребно је да у свом саставу има не мање од 5 чланова, или два правна лица.

V. Трговачки облигациони односи

Основна карактеристика правног регулисања трговачких облигационих односа у ТК је широка слобода воље уговорених страна.

То значи да норме којима се уређују облигациони односи, у принципу, имају диспозитивни карактер и стране могу уговором регулисати узајамна права и обавезе и на другачији начин.

Императивне норме се односе само на одређене случајеве који, због свог карактера, захтевају когентно регулисање. То значи да их стране не могу избећи. У циљу правне извесности, когентне норме су побројане у пар. 263 ТК.

У оквиру примене принципа уговорене слободе, стране могу своја права и обавезе да уређују позивајући се на опште трговачке услове специјализованих организација или корпорација (на пример Инкотермс), на друге трговачке услове познатих странама, или на трговачке обичаје или формуларне уговоре.

Трговачки облигациони односи, уз искључивање обавеза насталих повредом права, заснивају се пре свега на основу уговора, а то значи на подлози сагласно изражене воље страна.

Реглементација произилази из принципа неформалности уговора, а писмена форма се захтева само у случајевима предвиђеним у трговачком кодексу, или уколико једна од страна изјави да жели да уговор буде закључен у писменом облику.

Трговачким кодексом се, пре свега, регулишу следећи уговори:

- уговор о куповини,
- уговор о делу,
- уговор о лиценци,
- уговор о кредиту,
- уговор о чувању ствари и уговор о ускладиштењу и
- уговор о контролној делатности.

У уговоре посебне групе спадају:

- уговор о мандату; комисиону; посредовању и уговор о трговинском представништву.

Уговорима о транспорту сматрају се: уговор о шпедицији; уговор о превозу ствари; уговор о најму транспортног средства и уговор о експлоатацији транспортног средства.

Уговори о банкарској трговини, у којима је један од субјеката банка, обухватају: уговор о отварању акредитива; уговор о инкасу; уговор о чувању хартија од вредности, или других драгоцености; уговор о обичном рачуну; уговор о штедњи.

Уређивање послова, који се у унутрашњим трговинским односима не јављају, захтевало је уношење у Трговачки кодекс и посебне одредбе о облигационим односима у међународној трговини.

VI. Опште прелазне и завршне одредбе

У четвртном, завршном делу Трговачког кодекса није дат кључни значај интертемпоралним питањима и односу Трговачког кодекса према досадашњим нормама. Сагласно пар. 763. Трговачки кодекс се примењује на правне односе, који су настали од дана његовог ступања на правну снагу. Правни односи настали пре ступања на снагу Трговачког кодекса и права настала по основу њих, као и права по основу одговорности за повреду обавеза из привредних и других уговора, закључених пре ступања на снагу ТК, регулишу се досадашњим нормама.

На уговоре о текућем рачуну, уговоре о штетњи, уговоре о чувању хартија од вредности и других вредности, имајући у виду њихову дужину трајања, примењује се ТК од дана његовог ступања на снагу, упркос чињеници њиховог закључења пре ступања на снагу Кодекса.

Имајући у виду кодификациони карактер ТК, потребно је нагласити да он ставља ван снаге 84 правна извора.

И мада ТК садржи међународну унификовану правну регулативу, одредбе ТК ће се примењивати само уколико међународни уговор, који је за ЧСФР обавезан, није супротан одредбама Кодекса.

У закључку је нужно приметити да је са ТК уско повезан и Закон о малој привреди, који уређује услове обављања ситног предузетништва. Следећи јавноправни извор, који је у вези са ТК, је Закон о заштити од нелојалне утакмице. Посебној правној регулативи су препуштена тзв. нематеријална права (ауторско проналазачко право, право заштите трговачких жигова итд.)

ТК такође, не садржи одредбе о хартијама од вредности, посебно о меничном и чековном праву, као и норме о дужничким облигацијама и томе слично. Посебно регулисање се припрема за берзе и берзанску трговину. Нужно је поменути и законску регулативу о стечају и поравњању. У процесној области су престали да функционишу органи привредне арбитраже, а њихова компетенција је прешла на судове, после новелизације Грађанског процесног кодекса.

Превод са руског језика:
Проф. др Александар Ђирић

Доц.д-р Юрай Шїирко

ТОРГОВЫЙ КОДЕКС ЧЕХОСЛОВАКИИ

Резюме

В статье автор исследует характеристики предварительной правовой регулятивѣ хозяйственных отношений устроенѣ народнохозяйственным законом вѣраженной тогдашней системой административного управления народным хозяйством. Автор объясняет изменения происходящие после событий в Чехословакии в 1989 году, особенно в системе управления в народном хозяйстве и её правовым устройм. Эта основа пре доставления перехода на новую регламентацию торговых отношений в форме Торгового кодекса. Автор приводит его общие характеристики и рассматривает проблему целей и направлений правовой регулятивѣ в отдельных частей Торгового кодекса. В заключительной части автор исследует проблему Торгового кодекса в Чехословакии и приводит обзор содержания Торгового кодекса.